

בקביעה תמידית ולהעמיד ש"ץ ולהשכיח לשון הקודש לגמרי, זה אי אפשר בשום אופן. ע"ש. ועוד מחמת כמה וכמה טעמים נכוחים, האריכו כל גאוני הזמן בספר דברי הברית, והסכימו שאיסור גמור הוא לעשות כן, ולאפוקי מכתות חדשות שנתפרצו מחוץ למדינה בזה והעתיקו את כל נוסח התפלה ללשון העמים. ועבירה גוררת עבירה, שדלגו הברכה של קיבוץ גליות וברכת 'ולירושלים עירך', וכשם שרוצים להשכיח זכרון ירושלים, כן רוצים להשכיח לשון הקודש מישראל פן יגאלו בזכות שלא שינו את לשונם. הקב"ה ישמרנו בדיעות אפיקורסות כאלה' (משנה ברורה שם).

'והנה בעו"ה לא נשאר לנו מקום ליהדות שלמה וטהורה חוץ מבית הכנסת, ולכן צריך לדקדק ששם תהא לשון הקודש השוררת היחידה. ודבר זה, שאוסרים השימוש בלשון זרה בביהכ"נ, מעורר בלב את הצורך ללמוד לשון הקודש, ויש לאיסור זה כח השפעה גדול ביודעים ובלא יודעים, שעל ידי כן מתעצם בלב הרגשת הקדושה של התפילה ושל בית הכנסת. ויש גם טעם שני לאיסור, שלא לשנות ממנהג אבותינו... ויקוב הדין את ההר: בבית הכנסת משתמשים רק בלשון הקודש! והתפילה נאמרת רק בשפת קדושינו אנשי כנסת הגדולה ושפת כל הדורות, שהרוו אותה בדם לבם ובדמעות עינם'. (שו"ת שרידי אש ח"ב ט)

דף לד

זכמה גובהן של מים, שנים עשר מיל כנגד מחנה ישראל' — כן הגרסה ב'עין יעקב', ולא גרסין 'שנים עשר מיל על שנים עשר מיל', שהמים לא היו אלא י"ב מיל בגובה, ורחבם כרוחב הירדן, ועוביים לאורך הירדן כפי שיעור עומק הירדן. (חדושים ובאורים)

'עמדו על אותן אבנים ושיערום, כל אחת ואחת שקולה כארבעים סאה'... — לא היה זה בדרך הטבע, לשאת משקל גדול כל כך (כ-340 ק"ג לפחות), אלא נס עשה הקב"ה לתת בידם כח כזה באותה שעה. (בן יהודה).

(ע"ב) זייטב בעיני הדבר — אמר ריש לקיש: בעיני ולא בעיניו של מקום' — פירשו הראשונים על פי המדרש, ודאי לא היה טוב בעיני משה ששלחו מרגלים ולא האמינו לדברי המקום שאמר להביאם אל ארץ זבח חלב ודבש, ומהו 'זייטב בעיני' — שנאות משה לדבריהם במה שאמרו לשלוח מרגלים, כי היה סבור שבכך שהוא יסכים לשלח יאמינו ישראל ולא ירצו לשלח. משל לאדם שאמר לחברו מכור לי חמורך. אמר לו הן. אמר לו רצונך שאנסנו? אמר לו: בהר ובבקעה. אמר לו: כיון שאינך מוחה על ידי לא אנסנו. כך היה סבור משה שכשיאמר לשלח יאמינו ישראל ולא ישלחו. ואולם בעיני המקום לא טוב, כי הכיר מחשבותם שלא יחזרו בהם מלשלח (עפ"י תוס' שני ותורא"ש).

אמר רבי חייא בר אבא: מרגלים לא נתכוונו אלא לבושתה של ארץ ישראל, כתיב הכא ויחפרו

לנו את הארץ וכתוב התם וחפרה הלבנה ובושה החמה' — אף על פי שגם במרגלים ששלח יהושע כתוב לשון חפירה — אך שם באו לראות מאין נוחה הארץ ליכבש, אם כן הרי באמת באו לראות בושתה של הארץ, כלומר מקום תורפה שלה, אבל כאן מטרתם היתה לעמוד על טיבה, ועל כן לשון חפירה המורה על בושת מרמז שרצו לראות ברעתה. (הערות במסכת סוטה)

'הלך ונשתטח על קברי אבות' — זהו אחד המקורות בדברי רז"ל בענין השתטחות על קברי אבות, וקברי צדיקים בכלל. וכתבו הפוסקים (ע' מהרי"ל וא"ר או"ח תקפא וש"א שם), שאין לשים מגמתו לנוכח המתים השוכנים שם, שקרוב הדבר להיות בכלל 'ודורש אל המתים'. אלא יבקש מה' יתברך שירחם עליו בזכות הצדיקים שוכני עפר.

ובשל"ה הקדוש (ע' בדבריו במסכת ר"ה י) ובעוד ספרים משמע שמבקשים מנפש הצדיק שימליץ טוב בעדנו.

(וע' בשו"ת אגרות משה או"ח ח"ה מג,ו) שבאר באורך שבו נחלקו שתי הדעות המובאות בש"ך (יו"ד קעט סקט"ו), האם מותר לבקש בקשות מנשמות המתים, אם לא. וב'הערות למסכת סוטה' (שיעורי הגריש"א שליט"א) מובא שלפי מה שנהגו לומר הפיוט 'מכניסי רחמים הכניסו רחמים...' הרי שנוקטים שמותר לבקש מהם להמליץ טוב ולהעלות תפילותנו, וא"כ הוא הדין לענין בקשה מנפש המתים. ואלם באגרות משה שם כתב שאין הנידונים תלויים זה בזה, כי אפשר שמהמלאכים מותר לבקש, כי נשלחו לשם כך וזה תפקידם, להמליץ ולהעלות התפילות, אבל לא לנפש הנפטרים. או אפשר להפך, שאף האוסרים במלאכים מתירים בנפשות. ע"ש באריכות.

ולכאורה כדברי המתירים מפורש בגמרא כאן, שאמר 'בקשו עלי רחמים'... וכעין זה יש בתוספת שגרס הב"ח לעיל יד. 'זיעמדו בבכיה ויתחננו למשה'... וכן מפורש בתענית טו. [לפי דעה אחת]: 'למה יוצאין לבית הקברות — כדי שיבקשו עלינו מתים רחמים'. וצריך לישב דעת הפוסקים האוסרים. ושם י"ל שאם מבקש מנשמות הצדיקים — הקרויים חיים אף במיתתם והן צוררות בצרור החיים עם ה' אלקיהם — שימליצו ויבקשו עבורו, הכל מודים דשפיר דמי. לא אסרו אלא לשים מגמתו למתים 'השוכנים שם' שזה קרוב למרעיב עצמו ולן בבה"ק כדי שתשרה עליו רוח הטומאה שהוא 'דורש אל המתים' ודאי. ואפשר שהפוסקים הנ"ל אסרו למעשה בכל אופן משום החשש שמא המון העם יפנו לרחות המתים ויחסו להם כחות עצמיים, וזהו שכתבו שקרוב הדבר להיות דורש אל המתים, דהיינו חשש וגזירה. וצ"ע. וע' בשו"ת מהר"ם שיק או"ח רצג.

וע"ע בזה"ק פרשת אחרי (ע) ופרשת תרומה (קמב); אלף המגן על מטה אפרים (תקפא, אות קיג); רש"ש וריעב"ץ ב"מ פה; וכבר האריכו בגודל מעלות השתטחות על קברי צדיקים בספרי חסידים: ע' 'ציון המצוינת' וספר 'ההשתטחות' — מהר"ג מטשרין וצ"ל; 'חיי נפש' לרג"א קעניג, (אות לו ואילך), ועוד.

וב'מאמר ההשתטחות' לאדמו"ר רש"ב מלובאוויטש, מנה והסביר חמש מדרגות בענין ההשתטחות (כנגד חמש המדרגות שבנפש. מובא ומוסבר ע"ד הקבלה ב'סוד ה' ליראיו' עמ' תעב והלאה):

- א. התעוררות רגשות אבלות, שבכך מכניע את היצר הרע, כמו שנאמר והחי יתן אל לבו.
- ב. הרגשת קדושת מקום מנוחתם, שהמקום הוא קדוש וטהור ומעורר רוח טהרה, שעל ידה התפילות שמתפללים שם מתקבלות ביותר.
- ג. כאשר בא למקום מנוחת אבותיו או לקברי הצדיקים, מתעוררת בו בכיה מקרב איש ולב עמוק, ומתוך לב נשבר באמת, נפתח לבו ביותר עד להשתפכות הנפש בבכיה וחרטה אמיתית על כל חטאיו ופשעיו.

ד. יראת רוממות מפני הקב"ה מקור החיים, המחיה את נפש הצדיקים, שקרויים במיתתם 'חיים'. ה. התדבקות רוחו עם נפש הצדיק. ועל ידי כך משיג רזין דאורייתא.

'דבר אחר, אחימן בנה ענת, ששי בנה אלש, תלמי בנה תלבוש' — אין זה שייך לכאן אלא ביומא י', שם מבארת הגמרא המקומות הנזכרים בתורה. ומשגרא דלשנא הביאווהו כאן. ורש"י מחק גם שם (הערות למסכת סוטה).

'ואין לך טרשים בכל ארץ ישראל יתר מחברון (משום) דקברי בה שיכבי, ואין לך מעולה בכל הארצות יתר מארץ מצרים... ואפילו הכי חברון מבונה אחד משבעה בצוען' — ע' דברים מאלפים בעומק הענין ורמיזותיו, בספר לקוטי מאמרים לר"צ הכהן (דף נט ואילך). וראה עוד בהרחבה ובבאור בספר 'תבל בצדק' שער עשירי, לאבי מורי זצ"ל, הכ"מ.

דף לה

'דין ראש קטיעה ימלל?!' — יש מי שפרש, על שם שהיה יהושע ראש לשבט אפרים שיצא ממצרים קודם לזמן הקצוב ובשל כך נהרגו מהם ו'נקטעו' — וזהו שאמרו לו: גם עתה רוצה אתה להכנס לארץ בפזיזות (בן יהוידע).

עוד יש לפרש, הכל ידעו שיהושע יהיה הראש והמנהיג לאחר משה, והוא יכניסם אל הארץ. ולכן אמרו לו, אין לך להביע דעה בדבר זה, כי לכבודך אתה אומר להכנס (הנצי"ב). ועל דרך פרש"י, 'ראש קטיעא' — שאין לו בנים ליטול חלק בארץ, יש מפרשים שאמרו, לפיכך הוא אומר לנו עלה נעלה וירשנו, כי לא איכפת לו להילחם, שאין אין לו בנים אשר יילחמו ויסתכנו (בשם הנצי"ב). ויש מפרשים, לכך הוא רוצה לעלות, כדי שבזכות ארץ ישראל הוא ייפקד בזרע (כמו שאמרו ביבמות סד לענין השוהה עשר שנים ללא ולד, שמונים מעת שנכנס לארץ. עפ"י 'הערות במסכת סוטה'). והערוך מפרש 'ראש קטיעא' — על שם האות י' [שהיא כקטועה] שהוסיף לו משה רבינו בראש שמו. ונראה שכוונתם בזה, שלכך יהושע מדבר טוב על הארץ, מפני שמהה התפלל עליו שיעיד טוב, ועל כן אין ראייה מדבריו על אמיתות הענין (הערות במסכת סוטה).

'זכי זו בלבד עשה לנו בן עמרם?!' — לא הזכיר שמו במפורש כי אסור לקרוא לרבו בשמו. ולא רצה להוסיף לו תואר של כבוד, כי חשש שמא ירגיז את העם בכך, לכך כנהו 'בן עמרם'. (עפ"י לקוטי שיחות ח, עמ' 84. וע' של"ה מסכת פסחים תטו).

'אל תקרי ממנו אלא ממנו'... — רש"י כתב שאין לגרוס כן, לפי שאין הפרש בין קריאת 'ממנו' בגוף ראשון ברבים, ל'ממנו' של גוף שלישי יחיד. ובדבר זה יש חילוקי דעות בין המדקדקים והמסורות המערביים והמזרחיים, שיש המבחינים ביניהם; ביחיד ה'נ' מודגשת [להורות על השמטת אות ה' — כאילו כתוב 'ממנהו'], משא"כ ברבים. (שו"ת הרשב"א המיוחסות לרמב"ן, רלב. וכ"כ במנחת שי עפ"י האבע"ז; מהר"ל בחדושי אגדות; פתח עינים — ערכין טו. והתוס' שם (ועוד) כתבו שאין לחלק בדבר. וע' בחכמת מנוח כאן. וכן יש לומר לדעת רש"י, שיש דגש גם בלשון רבים. כן כתב הגרעק"א עפ"י רש"י רות על הפסוק 'להלן תעגנה').

יש שכתבו שהחילוק הוא בין ניקוד הוא"ו בחולם או בשוורוק. וכבר דחה דעה זו בפתח עינים שם, שלעולם אין מופיע 'ממנו' בחולם).

יש מי שכתב (בבאור התוספתא, ח) שלא עמדו על ההרים אלא הזקנים והשופטים, אבל שאר העם עמד למטה. (עפ"י מרומי שדה לו.).

אחר כך הביאו את האבנים ובנו את המזבח וסדוהו בסיד וכתבו עליהן את כל דברי התורה בשבעים לשון (באר היטב). יש מן הראשונים שכתבו שנכתבה התורה בשלמותה. ויש אומרים שלא נכתבו אלא המצוות בקיצור). והעלו עולות ושלמים ואכלו ושתו ושמחו. קילפו את האבנים ונטלון ובאו ולנו במקומם, בגלגל, ושם הקימו את האבנים. (עפ"י גמרא כאן ולהלן לו.).

בירושלמי מובאת דעת רבי יהודה, שעל אבני המלון נכתבו הדברים לא על אבני המזבח. (מובא בתוס' להלן לה:).

ראה פרטים נוספים להלן לה-לו.

ב. וטמא טמא יקרא — צריך להודיע צערו לרבים ורבים מבקשים עליו רחמים, וכל מי שאירע בו דבר צריך להודיע לרבים ורבים מבקשים עליו רחמים.

וכן אמרו לענין מקרא ביכורים שהוא בקול רם ויענית ואמרת. בניגוד לוידי מעשר שאין שם 'עניה', כדי להודיע צערו — צרות שעברו על ישראל, צרת לבן הארמי וצרת מצרים) לרבים.

הרמב"ם השמיט קריאת ביכורים בקול רם. (מנחת חינוך תרו, א). ויש לומר שלדעתו אינה אלא מדה טובה משום ענוה, ולא מדינא. [ובזה מובן שיוצאים במקרא בכורים מדין 'שומע כעונה' גם לפי השיטות שבברכת כהנים אין יוצאים מפני שצריך קול רם]. (רשימות שיעורי הגר"ד סולוביצ'יק סוכה לא:).

ג. אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: מפני מה תקנו תפלה בלחש — שלא לבייש את עוברי עבירה (המתודים על עבירותיהם בתפילה), שהרי לא חילק הכתוב בין חטאת לעולה בדבר הנכר.

יש מי שהראה שנחלקו בדבר החכמים בירושלמי, האם רצוי שיגלה חטאו [שבשוגג] לרבים אלא שרשאי להסתירו, או שמא אין הדבר רצוי (ע' חדושי הגר"ר בנגיס ח"ב נט, ב ואילך).

ד. חטאת באה כשבה או שעירה, שהמתבייש בחטאו יוכל להביא כשבה שנקבותה מוסתרת באליה, ואין ניכר לרבים אם מביא חטאת (נקבה) או עולה (זכר). אבל חטאת עבודת כוכבים אינה באה אלא שעירה שאין לה אליה. הטיל עליו הכתוב שיתבייש שתהא לו כפרה מעונש גדול כזה.

דפים לג — לה

נד. כיצד עברו ישראל את הירדן בכניסתם לארץ?

יום שעברו ישראל את הירדן, היה הארון נוסע לפניהם, שלא כבשאר מסעות שהיה נוסע אחר שני דגלים. אותו היום היו הכהנים נושאים אותו ולא הלויים. כיון שניטבלו רגלי כהנים במים, חזרו המים לאחוריהם, וקמו נד אחד בגובה י"ב מיל לדברי רבי יהודה, כאורך מחנה ישראל. רבי אלעזר בר' שמעון אומר: היו מים נגדשים ועולים כיפים על גבי כיפים יותר משלש מאות מיל, עד שראו אותם כל מלכי מזרח ומערב. (ואמרו בירושלמי: עד לבו של ריקיע. ושם אומרים: עד בבל). לדעה אחת בדעת רבי אלעזר בר"ש, היו עוברים את הירדן בזה אחר זה (כדרך בני אדם העוברים בשביל אחד,